

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академична длъжност професор по
професионално направление "Археология", код 05.03.12
за нуждите на РИМ-Варна,
обявен в ДВ бр. от 34/29.04.2011 г.,
с единствен кандидат Валентин Георгиев Плетнъов, доктор, доцент.

Рецензент: проф. дин Казимир Попконстантинов

Рецензията е изготвена съобразно изискванията на Закона за развитието на академичния състав в България, Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав от 10.09.2010 г., както и изискванията за заемане на академични длъжности в НАИМ при БАН.

Рецензията е структурирана в следните части:

I. Научно – изследователска продукция, представена по конкурса:

Общо 87 публикации. В това число – 2 студии, 3 монографии излезли от печат и 1 предадени за печат (до хабилитацията през 2007 г. – 57 публикации и 1 монография). Документите по конкурса съдържат списък с позовавания и цитирания, участия в международни конференции; специализации, научно ръководство на археологически проучвания и докторанти.

За да се открият основните черти и характера на научната дейност на доц. д-р Валентин Плетнъов е необходимо да се проследи творческия му път, т. е. и периодите свързани с разработката на дисертационния труд и първата хабилитация. Ако се направи това, ясно проличава научно-творческа съдба, за което благоприятства моментът, в който попада във Варненския музей, в момента, в който той се оказва на научното поприще и неговите лични качества да осмисля и анализира известното и постигнатото преди него, да доразвива на пръв поглед несвързани фрагменти и синтезирайки ги да затвори поредната брънка от спиралата на познанието.

Научната продукция е публикувана в реномирани издания. Аз няма да се спирам подробно на публикациите в периода до 2006 г., когато му е присъдена научната степен ст. н. с. II ст. Предмет на рецензиране ще бъдат публикациите след 2007 г., тъй като в *ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ в чл. 29 е отбелязано:*

(I) Кандидатите за заемане на академичната длъжност "професор" трябва да отговарят на следните условия:

ал. 3. да са представили публикуван монографичен труд или равностойни публикации в специализирани научни издания или доказателства за съответни на тях художественотворчески постижения в областта на изкуствата, които да не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен "доктор", на научната степен "доктор на науките" и за заемане на академичната длъжност "доцент".

Публикациите в периода 2007-2011 г. са: 2 монографии „Варна през средновековието. От края на VII до края на X век. Част I” Варна 2008; Средновековна Варна. Събития, личности, паметници и документи (VII–XIV век)” (240 страници текст; 80 страници документи; 52 карти и изображения), Издателство „Славена”, „Библиотека Понтика” (под печат) и 27 статии и студии, от които 7 статии под печат. Монографията „Варна през средновековието. От края на VII до края на X век.” Варна, 2008 **има необходимите качества и може да се счита за хабилитационен труд, и заедно с приложените статии не повтарят представените за придобиване на образователната и научната степен „доктор” и заеманата от него академична длъжност „доцент”.**

Трудовете, могат да се разпределят в **три научни направления** (направленията се вземат във вида, в който са представени от участника в конкурса, тъй като се приема, че те правилно са определени):

I. Средновековна металопластика.

II. Керамиката от XV–XVIII в.

III. История и археология на българското Черноморие.

Тези три направления се обуславят и усъвършенстват взаимно като последователно и непрекъснато уточняват съответните модели във всяко направление

чрез коригиращото въздействие на резултатите от експерименталните изследвания особено в първото направление.

Характерното за стила на работата на кандидата е това, че тя винаги е насочена към постигане на приложими практически резултати. На базата на общата характеристика на научната дейност на доц. д-р Валентин Плетнъов може да се отбележи, че безспорни са неговите умения да осмисля комплексно проблемите и съчетавайки теоретичните и експерименталните подходи и организационните си качества да решава сериозни научни задачи, довеждайки ги до практическа реализация, видно и от резултатите от изследванията на първото направление.

Научните достижения по отделните направления са свързани главно със следното:

По първото направление: I. Средновековна металопластика.

Изследванията в това направление са плод на не по-малко от десетилетно събиране и изследване на късноантичната и средновековната ремъчна металопластика. Публикувани са две студии и над тридесет статии и съобщения за отделни предмети и групи от предмети. Може да се обособят няколко основни теми на разработки, които от своя страна илюстрират и работата в екип.

1. Късноантична и ранносредновековна ремъчна металопластика.

- В две студии са публикувани близо хиляда коланни ремъчни апликации и крайници от IX-X в. Въведени са нови типове, накити; за пръв път е създадена подробна класификационна система.
- Въз основа на голям брой паметници е проследена технологията, украсата и съответните културни влияния.
- Въз основа на голям брой токи с изображения на животни проследено развитието на типа накити и центрове на производство.
- В множество статии са представени неизвестни до момента ремъчни накити, една част от които са вносни, а друга и местно производство.
- Въведени са в научни обръщение оловни модели и матрици за изработване на ремъчни накити, с доказано местното производство, видно от направените анализи.
- Разгледано е развитието на българската мода на богато украсения колан и проследени общите стилове в металопластиката по дунавските земи през IX-X в., което дава основание да се покаже влиянието им върху българската мода.

Местната изработка на част от накити изпълнени в т. нар. аварски стил също подсказва влиянията върху металопластиката.

2. Средновековни печати – единични и двойни.

- Въведени в научно обръщение голям брой бронзови конични пирамидални и двойни печатчета. Паралелно с това от вниманието на В. Плетнъов не е убягнала семантиката на изображенията, производството и предназначението на този вид находки.
  - За пръв път са представени новооткрити оловни печати с имената на духовници или светски лица.
- ## **3. Предмети свързани с литургичната практика – в научно обръщение са въведени процесийни кръстове, модели за икони, бронзови свещници, които са тясно свързани с литургичното обзавеждане..**

По второто направление: Керамиката от XV–XVIII в.

1. Битова керамика.

- В това направление са включени изследванията на доц. д-р Валентин Плетнъов тясно свързани с дисертационния му труд, който е публикуван в монографията, която засега е първото и единствено цялостно научно представяне на керамиката от периода на османското владичество. Събрани са писмените сведения за производството, търговията и използването на керамичните съдове по балканските земи през периода XV–XIV в. Разгледани са търговските и митническите османски документи, законници за пристанищата, данните от различни пътеписи на европейски пътешественици, както и данъчни регистри. Представените текстове за придружени с коментар и богато илюстративен материал, който дава възможност да бъдат проследени богатите разнообразни форми на керамични съдове, тяхната украса и професионализма на майсторите грънчари.
- В този труд е представена подробна класификация на близо 1000 съда (открити във Варна и района), които са разделени на групи, подгрупи, видове, типове, подтипове и варианти. Към всеки вариант или тип е направено подробно описание и датировка според средата, в която са намерени съдовете; аналогии по форма и сходства на материал и украса.
- Въз основа на керамичните съдове включени в монографията, както и находките от няколкото грънчарски пещи, открити във Варна и Варненско са проследени

технологичните процеси при изработката на керамиката във Варна от XV–XVIII в.

Фаянс, майолика, порцелан

В редица статии и студии са публикувани изделия от фаянс, майолика, порцелан. Чрез тях за първи път:

- е проследено у нас зараждането и развитието на османското керамично и фаянсово производство, както и вноса на изделията по българските земи, търговските контакти с центровете на производство .
- у нас са публикувани, открити във Варна произведения от китайски порцелан от XVII–XVIII в. Авторът на този труд е успял да проследи пътя на пътищата на доставяне на тези произведения на китайските майстори.
- са представени част от рядко срещаните у нас съдове от майолика, изработвани предимно в Тоскана от XIV–XVIII в;
- е представен фаянс от Изник; фаянсови изделия от Кютахия и керамика от Чанак кале, открити в археологическа среда във Варна. Това дава основание да се прецизира тяхната датировка, което от своя страна предоставя възможност на колегите, занимаващи се с този вид материал, да датират откритите от тях керамични съдове от Изник, Кютахия, Чанак кале и други центрове.

Трето направление: История и археология на българското Черноморие.

1. Хинтерланда на Варна от края на VI до края на X в.

В това направление са включени част от публикациите, които са тясно свързани с проучванията на акваторията и хинтерланда на Одесос и Варна.

Сред тях се откроява *монографичното изследване „Варна през средновековието. От VII до края на X в.” Варна, 2008.*

- В това монографично изследване доц. д-р Валентин Плетнъов разглежда историята на Одесос и средновековна Варна и хинтерланда им, като не се задоволява само с описание на селища, жилища, археологически материали, а прави вертикален и хоризонтален разрез на селищната структура, икономическото състояние на Одесос - Варна на база производствени съоръжения; земеделие – като се съобразява с физико-географските особености, които са една от предпоставките за усвояването и установяването на съответното население в една или друга зона.

- Той прилага традиционната методика на историческото изследване, основана на анализа на изворите. Тя позволява този подход, тъй като подпомага изясняването на редица страни и от палеогеографията на историческата епоха. Защото известно е, че в

географски аспект етносът приспособява определения район към своите потребности и едновременно сам се приспособява към ландшафта на този район. Това особено е важно при разглеждане на въпроса за местната селищна система и структури в проучвания от Валентин Плетньов район, който попада в границите на невралгична зона, където се преплитат съдбите на готи, авари, славяни, прабългари.

- Тук проличава неговото умение на прилагане на ретроспективния метод, видно от публикациите му особено при разглеждането на заварените от населението от VII – IX в. по-ранни селища той прибегва до изследвания на своите предшественици, като включва и собствените си наблюдения. На базата на проучените селища и некрополи на съответното селище той прави опит за демографска реконструкция. Това най-добре проличава в няколко статии и в монографичното изследване посветено на културата на тази част от Първото българско царство.

- В монографията е направена вярна констатация, че макар съществуващите преди това римо-византийски крепости да са били изоставени, старата пътна система е продължила да се използва, видно и от приложените карти. Към тези констатации, приети от мнозина по-ранни изследователи, колегата В. Плетньов внася нови моменти, като коректно се съобразява с археологическата среда, археологическия материал и изворовата база. Много доброто познаване на този район му дава основание да изкаже мнение относно съдбата на тази част от Първото българско царство и да се включи в дискусиата за съществуването или не на Одесос като град през VII-VIII в.; за така наречената Варна и Аспаруховото отсядане тук; и че появата на селища може да се отнесе към време, не по-рано от VII-VIII в. Както и другаде, политическият контрол върху дадена територия не довежда веднага до поява на мрежа от селища, освен ако не бъде организирано масово преселване на население от други места. Изглежда областта е станала притегателно място за заселване с просторните си плодородни земи едва тогава, когато е престанала да бъде бойно поле между България и Византия и е настъпило продължително умиротворяване.

- Той с основание не отминава „твърденията” на П. Георгиев, който се опитва да локализира първоначалното административно седалище на Аспарухова България в района на античния Марцианопол. И тук проличава умението на В. Плетньов да дискутира, но не заради самата дискусия, а заради поднасянето на достатъчно убедителен изворов материал - археологически и сведенията на византийските автори, илюстрирайки много доброто им познаване и непредубедено „разшифроване”. Така този нов поглед към изворовата база има еднакво значение за историци, археолози,

демографи и става източник на нова информация, която поставя начало на преосмисляне на редица въпроси тясно свързани с историята на Първото българско царство. Той се отнася уважително и едновременно критично към всички мнения, не натрапва грубо своето мнение, липсва онази дразнеща категоричност, толерантен е в дискусиите.

- Направено е изследване на проблема със славянското присъствие в района на Варна. Като се приема за доказано, липсата на компактно славянско заселване на територията на варненските езера и на север през VI-VII в.

- За пръв път са проследени исторически събития и укрепителните дейности по брега на морето с детайлно изследване на промяната на бреговете и морското ниво през периода от късната античност и ранното средновековие, както и на влиянието на крайбрежните течения.

2. Варненските пристанища

- В статии и представена за печат монография е проследено е развитието на средновековното пристанище на Варна и сателитните пристани във Варненския залив – Росико, Галата, Кастрици.
- Направени са изследвания за развитието на търговията и корабоплаването свързани с Варна и варненското пристанище.

3. Варна и варненската крепост

- Открита и публикувана неизвестна средновековна крепостна стена на Варна, вероятно градена през втората половина на XI в. С това се добави нов щрих в хронологията на укрепителните дейности свързани с голямата черноморска крепост Варна. Доказана е информацията за унищожаването на крепостта от цар Калоян през 1201 г.
- Проследено е развитието на укрепителната система на средновековна Варна и доказано, че просъществувалата до 1830 г. крепост е втората крепост на града , която е използвана и през османския период като вътрешна крепост.
- Направен е критичен преглед на всички мнения за изграждането и предназначението на „Аспаруховия вал” и коригирани някои нови тези, свързани с вала.

В заключение на рецензирането на монографичното изследване на Варна през средновековието ще добавя, че е направено на основата на интердисциплинарния метод, според който използването на данни от различни дисциплини трябва да става, само ако достигнатите изводи в отделните науки почиват на собствени материали и

методика на изследване. И в това си изследване доц. д-р Валентин Плетнъов за сетен път ни убеждава в много доброто познаване на нашата и чуждестранна литература посветена на паметниците от този период.

4. Варненската митрополия

- В няколко публикации е проследено развитието на варненската митрополия, варненските митрополити и проблемите свързани с някои трудно обясними периоди от нейното съществуване през XIV в.
- Паралелно е разгледан проблема с възникването и обособяването на варненската митрополия и създаването на новата крепост на средновековния град. Добро впечатление прави и анализирането на въпроса за християнизирането и църковната организация не само от Първото българско царство, процеси, които не са убягнали от вниманието му.
- Изрично бих искал да подчертая умението му убедително да конструира свои постановки и тези, което при относително ограничената и понякога едностранчива информация за епохата, изисква използването и съчетаването на разнообразни данни от различни информационни източници.

В научната продукция на доц. д-р Валентин Плетнъов не липсват пропуски, има и тези, които са хипотетични, спорни. Една част от тях са дребни, поради което предпочитам да не занимавам с тях членовете на журито. Но на някои от пропуските ми се иска да се спра. Както в монографията посветена на Варна през средновековието, така и в някои статии В. Плетнъов за редица събития с основание се позовава писмени извори, но ги дава в превод на български. Добре би било те да се предават на оригиналния език, каквито са изискванията за едно критично издание, а също така както самият той предава топонимите и хидронимите в упоменатите статии и монографията. Към тези бележки ще добавя и една препоръка във връзка с предстоящата II-ра част на „Варна през средновековието”. Добре би било да бъде приложена карта на предполагаемите граници на Варненската митрополия.

Критичните ми бележки подсказват, че т. н. слабости са неизбежни за всеки изследовател. До голяма степен те са разбираеми и преодолими.

Към положителните страни ще добавя, че много добро впечатление прави ползването на съвременните тенденции при обработване на археологическия материал от Кастрици, което дава възможност за създаване на информационна база данни за компютърна обработка на керамиката; богатият прецизно изработен и представен

иллюстративен материал; таблици, графики, диаграми, отразени в статиите, посветени на този важен град.

Редица негови изследвания обогатяват фактологическата база, въвеждат в научно обръщение нов археологически материал, нови паметници, които ще го подпомогнат в ползотворната му работа като изследовател. Добро впечатление прави и анализирането на въпроса за християнизиранието и църковната организация не само от Първото българско царство, процеси, които не са убягнали от вниманието му.

Също бих искал да подчертая умението му убедително да конструира свои постановки и тези, което при относително ограничената и понякога едностранчива информация за епохата, изисква използването и съчетаването на разнообразни данни от различни информационни източници. Той се отнася уважително и едновременно критично към всички мнения, не натрапва грубо своето мнение, липсва онази дразнеща категоричност, толерантен е в дискусиите.

Не на последно място още веднъж ще трябва да отбележа и още една страна от научните търсения на колежата доц. Валентин Плетнъв – популяризаторските изяви, чрез които прави достойни изследванията си; изготвянето и публикуването на пътеводители; научно-популярни статии; научното ръководство на докторанти; издателска дейност и др.

Предложените за рецензиране статии, студии и монографични изследвания показват добрите възможности на доц. д-р Валентин Плетнъв като изследовател при анализ и синтез на една спорна, не много ясна, все още, но много важна материя за изучаването на основите на българската средновековна цивилизация. Прави впечатление високата професионална и езикова култура, което не е качество за пренебрегване.

Рецензираната научна продукция утвърждава кандидата като личност с широк обхват на научноизследователските си интереси. Всички посочени в рецензията научни направления са тематично свързани с научната специалност, по която е обявен конкурса. Преобладаващата част от публикациите на доц. Валентин Плетнъв са в издания на престижни национални и международни конференции.

Заклучение

След подробно запознаване с представените материали, актуалността на трудовете и тяхното високо научно съдържание, отчитайки и цялостната изследователска дейност и личните качества на кандидата и фактът, че представените

документи отговарят напълно на изискванията на ЗРАС и съответните правилници за приложението му, предлагам на почитаемото научно жури да присъди на единствения кандидат в конкурса доц. д-р Валентин Георгиев Плетнъов академичната длъжност „професор” в професионално направление „Археология” (05.03.12) за нуждите на РИМ Варна.

6 декември 2011 г.
В. Търново

Рецензент:
(проф. дин Казимир Попконстантинов)